

УДК 378.637

Р.М. Перкатий
м. Київ, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Приєднання України до Болонського процесу і формування єдиного освітнього простору поставили перед сучасною вищою школою нові завдання, пов'язані з підготовкою майбутнього фахівця до вирішення конкретних професійних завдань, планування, ефективної реалізації своєї професійної діяльності і відповідальності за її результати. Вирішення цих завдань є неможливим без самоосвітньої компетентності, яка формується у майбутніх фахівців в умовах ВНЗ.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Результати аналізу наукових джерел з проблеми дослідження дозволяють зробити висновок про те, що наразі вивчено багато різноманітних аспектів теорії та практики самоосвіти. Зокрема визначено сутність, функції, особливості самоосвіти, її місце в професійній діяльності (А. Громцева, Н. Кузьміна, І. Наумченко, Г. Сухобська та ін.); розглянуто її історичні та соціальні аспекти (А. Айзенберг, Б. Райський, М. Скаткін, Є. Шукліна та ін.); досліджено шляхи та засоби формування потреби в самоосвіті (В. Буряк, Т. Климова, І. Редковець та ін.); проаналізовано організацію самоосвіти та керівництво нею (О. Діденко, Т. Климова, Г. Серіков, А. Усова та ін.); розкрито психологічну і практичну підготовку суб'єктів учіння до самоосвіти (Г. Закіров, І. Колбаско, Н. Іванова, В. Маралов, Г. Сабірова, В. Сластьонін, Л. Уткін та ін.) тощо.

Таким чином, у сучасних умовах необхідність у самоосвіті викликана, перш за все, потребами суспільства, професійної діяльності і самої людини. З огляду на це **метою статті** є виокремлення та аналіз педагогічних умов формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів правоохоронних органів.

Виклад основного матеріалу. Самоосвіта є необхідною умовою професійної діяльності, яка визначається соціальним замовленням суспільства по відношенню до освіти і є чинником особистісно-професійного зростання офіцера. У нормативно-правових документах, які регламентують професійну діяльність і визначають перелік професійних якостей і рівень професійної компетентності офіцерів органів внутрішніх справ зазначено, вони мають усвідомлювати соціальну значущість своєї професії, бути морально стійкими, поділяти корпоративну ідеологію правоохоронного органу, бути носієм корпоративних інтересів та стандартів поведінки, самоідентифікувати себе як представника міліції.

Результативність формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ досягається комплексом педагогічних умов: особистісних, змістовно-цільових, організаційно-діяльнісних, ресурсних.

Таким чином, на основі узагальнення аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури, у запропонованому дослідженні під педагогічними умовами розуміємо певну сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які позитивно впливають як на ефективність, так і на результативність навчально-виховного процесу [10].

Для визначення педагогічних умов формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ нами здійснено аналіз наукових праць педагогічного, психологічного, соціологічного та філософського спрямування [5]. Результатом стало виокремлення та обґрунтування таких педагогічних умов: створення позитивної мотивації, що сприяє досягненню успішності у самоосвітній діяльності; наявність навчально-методичного комплексу щодо формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ; проектування моделі формування самоосвітньої компетентності майбутніх

офіцерів органів внутрішніх справ; використання можливостей різних технологій підготовки майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ до самоосвітньої діяльності.

Першою умовою є *створення позитивної мотивації, що сприяє досягненню успішності у самоосвітній діяльності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ.*

У процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ необхідно стимулювати їх прагнення та активність як суб'єктів діяльності.

Розробка проблеми мотивації самоосвітньої діяльності має особливе значення, оскільки мотиваційна сфера відіграє провідну роль у розвитку пізнавальних сил та формуванні мотивів та навиків самоосвітньої діяльності курсантів [3].

Серед наукових праць, присвячених проблемі мотивації, на особливу увагу заслуговують теоретичні підходи В. Мільмана [10] щодо структури професійної діяльності. З урахуванням зазначеного підходу В. Мільмана [10] існує можливість проаналізувати структуру самоосвітньої діяльності, що лежить в основі формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ.

Аналіз психологічної наукової літератури дав можливість встановити сутність основних психологічних явищ, які є компонентами професійної діяльності. Зокрема, потреба сприймається як усвідомлення чого-небудь, як поштовх до активної діяльності, оскільки таке усвідомлення вимагає шукати шлях реалізації цієї потреби. Таким чином, потреба – джерело активності [9].

Мотивом, у свою чергу, слід вважати спонукальну причину дій та вчинків. Мета – це результат, якого очікують, уявна програма дій [9]. Важливим є те, які завдання суб'єкт навчання (курсант) буде перед собою ставити у самоосвітній діяльності. Загальноприйнятою та провідною формою цілепокладання у самоосвіті є сприйняття сформульованих навчальних завдань. Останнє, в свою чергу, перетворюється на навчальну задачу, вирішити яку намагається суб'єкт навчання (курсант).

Таким чином, характеристика вищеподаних компонентів самоосвітньої діяльності: потреба, мотив та мета, свідчить про важливість рівня їх сформованості для активного і усвідомленого процесу самостійного оволодіння знаннями, уміннями та навичками. Відповідно розвиток цієї спонукальної підструктури впливає на рівень сформованості самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ.

Узагальнено логіка інтеграції суб'єктів навчання у самоосвітню діяльність виглядає так: курсант усвідомлює потребу в самостійному оволодінні знаннями, коли отримує навчальне завдання. Навчальне завдання трансформується у задачу і перетворюється у мотив самоосвітньої діяльності.

За умови співпадіння мети та мотиву, виникає самоосвітній процес суб'єкта навчання. Це твердження є основоположним, оскільки формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ повинно бути пов'язане, в першу чергу, із залучення курсанта у самоосвітню діяльність, у якій активність виникає у результаті пізнавальної потреби. За дотримання цієї вимоги, результатом самоосвіти буде не лише оволодіння новими знаннями, уміннями та навичками, але й сформованість компетентнісних якостей: мобільність, самостійність, рішучість, відповідальність, наполегливість та ін. [6].

Проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив встановити, що існує відповідна термінологічна неточність щодо змісту понять мотивація та мотиви, які використовують як синоніми. Під мотивацією слід розуміти психологічний та фізіологічний динамічний процес, що сприяє детермінації активності особистості, формуванню спонукальних мотивів до дій та діяльності, керує поведінкою людини, визначає її спрямованість, організованість, активність та стійкість, здатність людини діяльно задовольняти свої потреби [1].

У рамках вивчення мотивації навчання виникає питання типології мотивів. Сучасна педагогіка використовує підхід до диференціації мотивів навчальної діяльності, представники якого аргументують виділення двох видів мотивів: внутрішніх та зовнішніх. Під внутрішніми

мотивами розуміють мотиви, сформовані під дією факторів, пов'язаних із начальною діяльністю [2]. Під зовнішніми — мотиви, сформовані під впливом факторів.

Отже, можна зробити висновок, що розвиток і формування позитивної мотивації та самоосвіта є взаємообумовленими.

Таким чином, на основі вищевикладеного, можна стверджувати, що: мотивація самоосвітньої діяльності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ є динамічним, психологічним явищем, яке піддається певним негативним факторам, що ускладнюють процес її формування; основними детермінантами розвитку мотивації самоосвіти є освітнє середовище та наявність у курсантів пізнавальних мотивів.

Отже, враховуючи вищеподане, можна окреслити основні шляхи реалізації першої умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ: використовувати тривале спостереження за курсантами у реальних життєвих умовах; аналізувати повторювані міркування та вчинки курсантів.

Змістом другої педагогічної умови є *наявність навчально-методичного комплексу щодо формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ.*

Навчально-методичне забезпечення може бути представлено у якості процесу та результату оптимізації методичного забезпечення освітнього процесу. Навчально-методичне забезпечення як процес є різновидом професійної діяльності щодо створення навчально-методичної продукції, щодо надання методичної допомоги різним категоріям навчального процесу, щодо виявлення, вивчення, узагальнення та поширення позитивного педагогічного досвіду [3].

Навчально-методичне забезпечення як результат є системою навчально-програмної документації та навчально-методичних засобів, діагностичних методик та навчальних матеріалів для організації навчального процесу, самоосвітньої діяльності суб'єктів навчання та інтенсифікації діяльності представників науково-педагогічного складу [4].

Навчально-методичне забезпечення можна розглядати у трьох аспектах: науковий аспект — як один із напрямків педагогічної науки, що вивчає закономірності процесу навчання та формування особистості майбутнього фахівця; прикладний аспект включає укладення навчальних програм, розробку дидактичних матеріалів, професійну підготовку фахівців; практичний аспект — розглядає навчально-методичне забезпечення як безпосередню професійну діяльність [5].

Сучасні дослідники на основі економічної оцінки освітнього процесу у вищому навчальному закладі зазначають, що навчально-методичне забезпечення освітньої програми є одним з ресурсних аспектів якості підготовки майбутніх фахівців [7].

Створення навчально-методичного забезпечення щодо формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ розпочинається із формування робочої групи викладачів, метою якої є розробка та реалізація загальної методичної мети формування самоосвітньої компетентності курсантів різних напрямів підготовки.

Таким чином, досягається синергетичний ефект завдяки об'єднанню зусиль викладачів у розробці навчально-методичного забезпечення формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ відбувається взаємне збагачення їх методичного досвіду.

Третьою є умова про *створення моделі формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ.*

З метою цілеспрямованого та послідовного формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ нами була розроблена теоретична модель формування відповідної компетентності. В основу побудови цієї моделі закладено: особистісноорієнтований підхід, за яким курсанти виступають як суб'єкти навчання, як особистості, які прагнуть до саморозвитку, самовизначення, самореалізації; діяльнісний підхід, що спрямований на формування та розвиток усіх видів компетентностей, які дозволяють діяти гнучко, творчо та ефективно у стандартних та нестандартних ситуаціях, на формування

самоосвітньої компетентності; структуру навчальної діяльності, яка включає такі компоненти: потреби, мотиви, цілі і завдання; зміст діяльності – механізми реалізації вищеназваних компонентів навчальної діяльності, способи контролю і оцінки результатів.

Запропоновані дослідниками підходи до визначення поняття «моделювання» дають можливість сформулювати наступні узагальнені ознаки цього явища: науковий метод, опосередкований спосіб дослідження об'єктів.

Модель формування самоосвітньої компетентності являє собою сукупність цільового, змістовного, процесуального та результативного компонентів, а також діяльності суб'єктів та об'єктів навчання. Усі компоненти розробленої моделі формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ є взаємозалежними один від одного. У зв'язку із цим представлена модель є динамічною.

Таким чином, застосування запропонованої моделі сприятиме удосконаленню змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ, формуванню в них рефлексії всіх провідних аспектів власної професіоналізації, у результаті чого формується особистість курсанта з високим рівнем самоосвітніх якостей.

Четверта умова — *використання можливостей різних технологій підготовки майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ до самоосвітньої діяльності.*

Інновації у педагогічній діяльності означають зміну існуючих педагогічних технологій, які використовують у навчально-виховному процесі. Нововведення є характерними для багатьох професійних сфер і тому є предметом вивчення, аналізу та впровадження [6].

Упровадження інноваційних технологій у процес навчання у вищій школі, зокрема у вищій військовій школі, пов'язаний із появою принципово нових підходів до освіти, перерозподілу процесуальних ролей, а також побудові освітнього процесу відповідно до положень компетентнісного підходу.

Визначення педагогічних умов формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ дозволяє перейти до експериментальних заходів у реальних умовах навчальної діяльності – реалізації і впровадження обґрунтованих педагогічних умов.

Висновок. Самоосвітня компетентність є необхідною умовою успішного розвитку та професійної діяльності сучасного офіцера – співробітника правоохоронних органів. Самоосвітня компетентність — це якість особистості офіцера, що характеризує його здатність до систематичної, самостійно організованої пізнавальної діяльності, спрямованої на продовження власної освіти в загальнокультурному і професійному аспектах. Структура самоосвітньої компетентності представляє собою цілісний інтегративний конструкт, що складається з мотиваційного, рефлексивного, емоційно-вольового, когнітивного, операційно-діяльнісного компонентів.

Перспективами подальших наукових розвідок у контексті розв'язання проблеми формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів правоохоронних органів є визначення і обґрунтування педагогічних умов, впровадження яких у навчально-виховний процес ВНЗ дозволить покращити якість самостійної освітньої діяльності курсантів щодо розвитку професійних і загальноосвітніх знань, умінь і навичок.

Література:

1. Андреев А. А. Дистанционное обучение в системе непрерывного профессионального образования / Андреев А. А. // Школьные технологи. — №4. — 2001. — С. 158-165.
2. Бухлова Н. В. Сутнісний зміст поняття «самоосвітня компетентність» [Електронний ресурс] / Бухлова Н. В. // Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/.../Byhlova.pdf
3. Владиславлев А. В. Непрерывное образование. Проблемы и перспективы / Владиславлев А. В. — М., 1978. — 175 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Гончаренко С. У. — Київ.: Либідь, 1997. — 376 с.
5. Діденко О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Діденко. — Хмельницький, 2003. — 200 с.

6. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно- целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия [Текст]. / И. А. Зимняя. — М.: Исследовательский центр проблем подготовки специалистов, 2004.
7. Коджаспирова Г. М. Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике / Коджаспирова Г. М. Коджаспиров А. Ю. — М.: ИКЦ «МарТ», 2005. — 659 с.
8. Кузьмина М. Г. К вопросу о понятии «самообразование» / Кузьмина М. Г. // Формирование у учащихся стремления к самообразованию. — Волгоград: ВГПИ, 1976. — С. 15-18.
9. Кулюткин Ю. Н. Личностные факторы развития познавательной активности учащихся в процессе обучения / Кулюткин Ю. Н. // Вопросы психологии. — 1984. — №5. — С.41-44.
10. Матюшкин А. М. Психологические основы готовности личности к самообразованию / Матюшкин А. М. // Проблемы непрерывного образования в современных условиях социального прогресса и НТР (Материалы 1-ой Всесоюз. конференции). Ч. 2. — М., 1981. — С. 13-15.

У представленій статті автор довів необхідність формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів правоохоронних органів. Також виокремлено та обґрунтовано зміст педагогічних умов формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів органів внутрішніх справ з урахуванням специфіки їх професійної діяльності та сучасних запитів українського суспільства. Виділено напрямки подальших перспективних напрямків дослідження запропонованої проблеми.

Ключові слова: майбутні офіцери правоохоронних органів, самоосвітня компетентність, педагогічні умови, мотивація, модель.

В представленной статье автор доказал необходимость формирования самообразовательной компетентности будущих офицеров правоохранительных органов. Также выделено и обосновано содержание педагогических условий формирования самообразовательной компетентности будущих офицеров органов внутренних дел с учетом специфики их профессиональной деятельности и современных запросов украинского общества. Выделены направления дальнейших перспективных направлений исследования предложенной проблемы.

Ключевые слова: будущие офицеры правоохранительных органов, самообразовательная компетентность, педагогические условия, мотивация, модель.

In the article the author has proved the need for the formation of self-competence of the future of law enforcement officers. Also isolated and reasonably content and pedagogical conditions of formation of self-competence of future officers of internal affairs bodies, taking into account the specifics of their professional activities and modern Ukrainian society requests. Directions for further highlighted promising areas of research proposed problem.

Keywords: future officers of law enforcement agencies, self-educational competence, pedagogical conditions, motivation model.